

9.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bilgi ve İnanç Konu Anlatımı

İslam'da Bilgi Kaynakları

İnsan merak eden ve merakını gidermeye çalışan bir varlıktır. Kendisini, çevresini ve kâinata olup biteni anlamak ister. Bunun için sorular sorar ve cevaplar arar. Ulaştığı cevapların işine yarayıp yaramayacağını tetkik eder.

İslam'da sağlam bilgi ve düzgün inanç asildir, inancın düzgün olması bilginin doğruluğuna bağlıdır. Dolayısıyla ilim imandan önce gelir. Zira kişi; neye, nasıl inanacağına bilgisiyle karar verir. Dolayısıyla ilim imandan önce gelir. İslamiyet'in "Oku" emriyle başlaması bilginin önceliğine işaret etmektedir Bilgi; varlık ve olayları gerçek yönleriyle kavramak, gizlilikleri açığa çıkarmak, sevgi, nefret ve şehvet gibi duyguların etkisinde kalmayarak objektif tarzda eşya ve hadiseleri değerlendirmektir. İnanç ise; güven duygusu içinde bir şeyi kabullenmek, doğruluğunu tasdik etmek demektir.

Varlıklar hakkında düşünen insan kendisi hakkında da düşünür. Bilgiyi ve bilgisinin kaynağını sorgular. Bilginin kaynağını bazen akılda bazen deneyde bazen de sezgide bulur. Çeşitli düşünme yöntemleri geliştirir, bilimsel sonuçlara varır. Kimi zaman ulaştığı gerçeklerden de şüphe eder ve tekrar tekrar sorgulamaya devam eder.

Felsefe dünyasında bilgi, insanın varlıkları tanıma, anlama ve bilme çabası sonucunda ortaya çıkan netice şeklinde tanımlanmıştır. Yani bilgi, bilenle bilinen arasında kurulan ilişkidir. Felsefecilere göre bilgi; düşünme, algılama, anlama ve açıklama süreçleriyle oluşur. Bilgi türleri ise gündelik, dinsel, teknik, sanatsal, bilimsel ve felsefi bilgi olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılır.

Felsefe, kendisinin üç temel alanı olan varlık, bilgi ve değer konularına akılcı ve şüpheli bir bakış açısıyla yaklaşır. Bilginin kaynağı hakkında filozofların yaklaşımları birbirinden farklıdır. Doğru ve genel geçer bilgiye ulaşılabileceğini düşünen filozoflar yanında bunun mümkün olmadığını savunan filozoflar da vardır. Bu farklılıkla birlikte, felsefe alanında bilginin kaynağı genel olarak; akıl, duyular, deney, gözlem ve sezgidir.

Bilgi edinmenin Farklı yolları vardır. Bunlar selim akıl, doğru haber ve salim duyu organlarıdır.

Çevreyi algılamanın ve ilk bilgileri edinmenin yolu duyularla mümkündür. İnsan, herhangi bir eksiklik ve kusuru bulunmayan duyularla elde ettiği verileri akılla işleyip değerlendirerek bilgi üretir. Akıl ürettiği bilgiyi kullanarak yeni ve anlamlı sonuçlar çıkarın İnsan akıl vasıtasıyla elde edemeyeceği ve duyuların ötesindeki bilgilere ancak doğru haber yoluyla ulaşır. Günlük hayatı sadece duyular ve akıl yürüterek devam ettirmek imkânsızdır. İnsan hayatın her alanında çeşitli bilgilere ihtiyaç duyar. Konuşulan dil, faydalı veya zararlı besinler, tedavi yöntemleri, uzak coğrafya ve toplumlar, hatta isimlerin bilgisi bile ancak haber yoluyla öğrenilir. Çeşitli meslek, sanat ve kültürlerin nesillere aktarılması böylece mümkün olur. Dinin de insana ulaşması peygamberlerin verdiği haberler (vahiy) vasıtasıyla gerçekleşir.

Bilgi, İslam âlimleri tarafından ilim ve marifet kavramlarıyla ifade edilmiştir. İlim, bir şeyi olduğu gibi ve gerçeğe uygun şekilde bilmektir. Marifet ise bir şey hakkında düşünerek derin bilgi ve anlayışa ulaşmaktır. İslam'da doğru bilginin kaynakları: Akıl, doğru haber ve Salim duyular.

Selim Akıl

Akıl, insanları diğer canlılardan ayıran, sorumlu kılan düşünme ve anlama melekesidir. Akıl sebep sonuç ilişkisi içerisinde mevcut verilerden hareketle muhakeme eder. İnsan akı ile bilir, bilgiyi kavrar, uygular, analiz eder, yeni bilgiler üretir ve değerlendirmeler yapar Bu süreçlerin sonunda irade devreye girer. İradesiyle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırır, ne yapacağına karar verir ve uygular. Davranışlarından da sorumlu olur.

İslam dininde insanın kendinden beklenen görevler için akılcı selim üzere olması gerekir. Selim akıl, insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya kötü ortamlardan etkilenmeyen, başlangıçtaki temizliği koruyan akıldır. Akıl, yaratılışı, ölüm ötesini, dinin inanç ve ibadet esaslarını tek başına kavrayamaz.

Akıl, yaratılışı, ölüm ötesini, dinin inanç ve ibadet esaslarını tek başına kavrayamaz. İnsanın gayb âlemine ilişkin konularda bilgisi çok azdır. Aklın öncelikli görevi, evrende ve Kur'an'da Allah'ın (c.c.) ayetlerini anlamaya çalışarak O'na kullukta insana rehberlik etmesidir. Bu da aklın selim olmasıyla mümkündür.

Sadık Haber

İslam'a göre bilgi edinme yollarından biri de sadık haberdır. Sadık haber, vahyi ve peygamberlerden gelen haberlerin tamamını kapsar. Vahiy; Allah'ın (c.c.) melek aracılığıyla peygamberlere, onların da insanlara bildirdiği, hayatın hangi ilkelere göre yaşanacağını ve nelere uyup nelerden sakınılacağını bildiren ilahi bilgiler ve bu bilgilerin gönderiliş tarzıdır.

Dinin ilkeleri tamamıyla haber türü bilgilere dayanır. Bu haberler, güvenilir bir melek ve peygamber tarafından getirildiği için doğru ve kesindir. Sadık haberler, mütevatir haber ve peygamberlerden gelen haber olmak üzere iki kısımdır.

Mütevâtir Haber

Yalan üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayan toplulukların aktara geldiği haberlere mütevatir haber denir.

Bu haberler nesilden nesile kesintisiz nakledilen haberlerdir. Bir haberin mütevatir olmasının üç şartı vardır

1. Her dönemde yalan söylemek üzere bir araya gelmesi imkânsız çok sayıda insan tarafından nakledilmesi.
2. Nakledenlerin sayısında azalmanın olmaması.
3. Olayı veya haberi nakledenlerin görmüş veya duymuş olması.

İslam dininde bu şartlara sahip olan haberler, salim duyuların sağladığı bilgi gibi kesinlik taşır. Örneğin Allah'tan (c.c.) gelen vahiy yani Kur'an-ı Kerim, mütevatir şekilde bizlere ulaşmıştır.

Peygamberden Gelen Haber

Peygambere Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Allah'tan (c.c.) gelen bilgilerdir. Yüce Allah, Hz. Âdem'den (a.s.)* Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar insanlara rehberlik yapan peygamberler göndermiş ve onları vahiyle desteklemiştir. Son peygamber Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bize ulaşan haberler hem Kur'an-ı Kerim'i hem de sünneti içerir. Hz. Peygamber kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmiş ve sünnetiyle örnek olmuştur. Sünnet de bu bakımdan Müslümanlar için bilgi kaynağıdır.

Salim Duyu Organları

Aklın yanında insanın sahip olduğu duyu organları da insana verilen nimetlerdendir. Duyular hem aklın değerlendireceği konularda hem de haberin insana iletilmesi bakımından bilgiyi elde etme vasıtalarıdır. Sağlıklı durumda olan beş duyu insanın adeta dışarıya açılan pencereleri gibidir. Nitekim bir ayette, "Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi." (Nahl suresi, 78. ayet.) buyrulur.

İslam dinine göre bilgi edinme yollarından biri de herhangi bir etkenle kendisine ait özelliğini kaybetmemiş bulunan işitme, görme, koku alma, tatma ve dokunma duyularıdır. Aklın yanında duyu organları da insana verilen nimetlerdendir. Sağlıklı işleyen beş duyu insanın dışarıya açılan pencereleri gibidir. Duyular hem aklın değerlendireceği konularda hem de haberin insana iletilmesi bakımından bilgiyi elde etme vasıtalarıdır.

Bilginin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Allah (c.c.), insandan duyularını kullanarak çevresini ibret ve hayretle incelemesini ve akıl süzgecinden geçirerek imana ulaşmasını ister. İnsan bilgiye bu üç kaynağın birlikte işleyişiyle varır. Bilgi edinme yollarının hepsi birbiriyle irtibatlıdır. Alanları farklı olsa da yerli yerinde ve beraber kullanılarak doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranışa ulaşılır. İslam düşüncesinde selim akıl, doğru haber ve salim duyular herkes için geçerli olan nesnel bilgi kaynaklarıdır. İslam'a göre bilginin kullanımı kul hakkı temelinde değerlendirilir.

Ancak İslami bilgi anlayışında sezgi, rüya, keşif ve ilham genel geçerliliği olmayan, kişiye özel bilgi kaynaklarıdır. Rüya, uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütünü (düş) ifade eder. İlham; gönle doğan şey, kalbe gelen mana, akıl yürütme ve düşünmeye dayanmaksızın elde edilen bilgi. Keşif ise aklın ötesinde olduğu için gaip olan bazı şeyleri bilme şeklinde tanımlanmıştır.

Bizi bilgiye ulaştıran kaynakların güvenilir oluşu, elde edilen bilginin değerini ve geçerliliğini belirler. Genellikle rüya, keşif veya ilham yoluyla elde edilen bilginin kesinliği ve hangi hususa işaret ettiği belirsizdir. Kişisel ve sübjektif olan bu veriler, genel ve bağlayıcı kaynak olma özelliğine sahip değildir. Rüya, ilham veya sezgi yoluyla hakikati keşfettiğini söyleyen kimse peygamber değilse hatadan korunmuş olamaz.

İnsanlar arasında kutsal değerleri ve inançları kötüye kullananlar daima olmuştur. Günümüzde özellikle seçilmiş, kutsallık, mehdilik ve mesihlik gibi kavramlarla dinî duygular istismar edilmektedir. Mistik söylemler kullanılarak kişisel menfaatler gizlenmektedir. Kurtarıcı rolündeki bazı şahısları ve söylediklerini meşrulaştırmak amacıyla gizli ve gizemli yapılar oluşturulmaktadır. Bu tarz oluşumlardan korunmanın yolu, doğru bilgiye doğru vasıtalarla ulaşmaktır.

İslam İnancında İmanın Mahiyeti

Akide, her türlü inancı ifade etse de özellikle dinlerin inanç sistemleri için kullanımı daha çok yaygındır. İslam akaidi gibi. Akaid inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar demektir. İman kelime olarak güven duygusu içinde tasdik etmek, tereddüt ve şüphe etmeden, gönül huzuruyla bağlanmak anlamına gelir. İslam ise, Allah (c.c.) tarafından peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v) vahiy yolu ile bildirilerek bütün insanlığa gönderilen son dindir.

İnanç ve iman kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında fark vardır.

İnanç, sadece bir dine bağlılık değil bağlanmama şeklinde de ortaya çıkan kabullere denir. Gündelik hayatın yanında felsefi, bilimsel, tarihî, sosyolojik, dinî veya ideolojik inanç sistemleri olabilir. Akide (çoğulu akaid) her türlü inancı ifade etse de dinin inanç sistemleri için kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Hıristiyan akidesi veya İslam akaidi gibi. Akaid inanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar demektir. İslam dininin temel inanç esasları ve hükümleri İslam akaidi adıyla ifade edilir. Akaid aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde İslam dininin iman esaslarını konu edinen ilmin adıdır.

İman Tasdik ve İman İkrar İlişkisi

İmanın esası kalp ile tasdik etmektir. Kalbin inanması ve ikna olması imanın gerçekleşmesi için en temel şarttır. Bir kimsenin mümin ve Müslüman olabilmesi için kelime-i şehadeti kalben tasdik etmesi gerekir. Bir kimse diliyle iman ettiğini söylemesine rağmen kalbiyle söylediğini onayla mazsa iman etmiş olmaz. Kalben onayladığı hâlde, baskı altında olması veya dilsiz olması gibi bir sebeple inandığını söyleyememesi o kimseyi mümin olmaktan çıkarmaz. Kalpteki imanın dil ile söylenmesi o kimsenin başkaları tarafından mümin olarak bilinmesi için gereklidir.

İman Bilgi İlişkisi

İman ile bilgi birbirinin yerini tutmaz. Çünkü İnanma eylemi bilginin çok üstünde bir olaydır. İmanda kabul ve teslimiyet duygusu egemendir, bilgide ise ise duyular aracılığıyla aklın bir sonuca varması söz konusudur.

İman konusunda bilgi sahibi olmak iman etmek için yeterli olsaydı bu konuda bilgisi olan herkesin mümin olması beklenirdi. İnanç esasları konusunda bilgi sahibi olmasına rağmen iman etmeyenler de vardır. İman ile bilgiyi eşitleyerek birbirinin yerini tutacak şekilde düşünemeyiz. Çünkü iman bilgiyi aşan bir boyuta sahiptir.

İmanda kabul ve teslimiyet, bilgide ise duyular aracılığıyla aklın bir sonuca varması söz konusudur. İçinde yaşadığımız evrenin ahengini duyularıyla gören ve bilgi sahibi olan insanın bu düzeni kuran bir yaratıcının varlığını kabul etmesi beklenir.

İman yalnız bilgiyle oluşmaz ve olgunlaşmaz. İman sadece bilmek olsaydı şeytanın da Allah'ı (c.c.) bildiği için mümin olması gerekirdi. İslam dini hakkında öğrenim gören ve kitap yazan birçok gayrimüslim vardır fakat Müslüman ve mümin değillerdir.

İnsan Amel İlişkisi

Amel, imanın olmazsa olmaz bir parçası değildir. İmanın temeli kalbin tasdikinden ibarettir. Çünkü ayet ve hadislerde iman dilin ikrarı değil kalbin tasdiki şeklinde açıklanmıştır. Amel imandan bir parça değildir fakat amel ile iman arasında güçlü bir bağ vardır. İnsan nasıl inanıyorsa öyle yaşar.

Amel, dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan, iradeye dayanan her türlü iş ve davranış demektir. Aslında tasdik ve ikrar da ameldir. Fakat amel deyince daha çok davranışlar anlaşılacaktır.

Amel, imanın olmazsa olmaz bir parçası değildir. İmanın esası kalbin tasdikinden ibarettir. Çünkü ayet ve hadislerde iman dilin ikrarına değil kalbin tasdikine bağlanmıştır. İmanın bütün şartlarını kalben kabul etmiş bir mümin ihmal, unutma veya başka bir sebeple dinî vazifelerini yerine getiremese bile dinden çıkmış sayılmaz. Bilerek dinî vecibelerini ihmal eden kimse günahkâr olur. Eğer amel imandan sayılıyorsa her günah işleyen kâfir kabul edilirdi.

İmanın Taklitten Kurtarılarak Tahkike Ulaşması

Araştırmadan ve delillere dayanmadan çevreden görerek oluşan imana taklidî iman denir. Tahkikî iman ise delillere, bilgiye, araştırma ve kavramaya dayalı imandır. İnsan hayatını, değerli ve anlamlı kılan yaptığı tercihlerdir. İnsan maddi ve manevi birçok şeye ilgi duyar. Bu ilgi beraberinde bir araştırmayı da getirmelidir. Araştırmadan ve delillere dayanmadan çevrenin yönlendirmesiyle oluşan imana taklidi iman denir. Tahkiki iman ise delillere, bilgiye, araştırma ve kavramaya dayalı imana denir. İslam âlimlerine göre taklidi iman geçerlidir. Ancak bu imanın akli ve dini delillerle kuvvetlendirilmesi gerekir.

Taklidi iman delillere dayanmadığı için zayıftır. Taklidi imana sahip olan kişi küçük bir engel veya itirazla karşılaştığında şüpheye düşerek imanı sarsılabilir. Ayrıca taklidi iman yeterince bilgiye dayanmadığı için insanı taassuba ve bağnazlığa sürükler.

Tahkiki imana ulaşan kimse ise evreni ve yaratılışı inceler, dinin hükümleri hakkında bilgi sahibi olur. Böylece Allah (c.c.) ve diğer varlıklarla ilişkisi sağlam temeller üzerinde şekillenir. Tahkiki imanda bilgiye dayalı zihinsel faaliyet, kalpten bağlılık ve tam bir teslimiyet söz konusudur.